

HATAY MESELESİNİN ÇÖZÜMÜ ESNASINDA BAŞBAKAN CELÂL BAYAR'IN FAALİYETLERİ

The Activities of Prime Minister Celal Bayar during the Solution of Hatay Issue

*Ayşe AYDIN**

ÖZET

Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer alan ancak Ankara İtilâfnâmesi ve Lozan Antlaşması'yla bu sınırların dışında kalan Hatay, 1936 yılından itibaren Türkiye'nin dış politikada birinci derecede önemli meselesi haline gelmiştir. Başta Cumhurbaşkanı Atatürk olmak üzere önce İsmet İnönü daha sonra da Celâl Bayar hükümetleri bu mesele ile meşgul olmuşlardır. Dönemin şartlarını çok iyi değerlendiren Türkiye, uluslararası hukuk yolu ve diplomasi ile millî davası olan Hatay meselesini çözüme ulaştırmayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Celâl Bayar, Hatay, Ankara İtilâfnâmesi, Lozan Antlaşması

ABSTRACT

Hatay located within the borders of National Pact even though has been accepted outside of these borders with Ankara Agreement and Lausanne Treaty had become the foremost issue in foreign policy of Turkey since 1936. Primarily president Atatürk, afterwards Ismet Pasha, especially the governments of Celal Bayar also concerned with this issue. Turkey which strongly evaluates the conditions of periods has succeeded to solve the national issue of Hatay with international law and diplomacy.

Key Words: Atatürk, Celal Bayar, Hatay Issue, Ankara Agreement, Lausanne Treaty.

* Öğr. Grv., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
aydin_konya@yahoo.com.tr

GİRİŞ

Millî Mücadele döneminde, nüfus çoğunluğunun Türk olmasından dolayı İskenderun Sancağı Misak-ı Millî sınırları içerisinde idi (Öztürk, 1981:127). Fakat 1921’de Türkiye’nin Fransa ile yaptığı Ankara İtilâfnâmesi ile birtakım özerk haklar ile Suriye sınırı içerisinde kalmıştı (Pehlivanlı vd, 2001:36). 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması’nın 3. maddesinde İskenderun Sancağı’nın durumu Ankara İtilâfnâmesi’ni teyid etmiştir (Soysal, 1984:977). Buna rağmen Suriye sınırı ile ilgili bazı meseleleri çözebilmek için Eylül 1925’te bir sınır komisyonu kurulmuşsa da bu komisyon sınır meselesini halledememiştir.

Daha sonraki dönemlerde Fransa ve Türkiye temsilcileri aralarında 18 Şubat 1926’da bir anlaşma imzalayarak sınırlar belirlendi (Oran, 2005:281-283; Tünay, 1986:457). Bu anlaşmayla da İskenderun Sancağı, Suriye Devleti içerisinde idarî ve malî özerkliğini devam ettirdi. 3 Şubat 1930’da taraflar arasında imzalanan Türk-Fransız Dostluk ve Hakem Antlaşması’yla Suriye sınırı son halini aldı (Pehlivanlı vd, 2001:36-40; Dilan, 1988:137).

1. CUMHURBAŞKANI ATATÜRK’ÜN HATAY MESELESİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE DÖNEMİN HÜKÜMETİNİN FAALİYETLERİ

Avrupa’da, 1935 yılından itibaren meydana gelen gelişmelere paralel olarak Ortadoğu ve Akdeniz’in güvenliği tehdit altına girince, Türkiye, Fransa ve İngiltere ile birlikte bölgede ortak çözümde yana oldu.

Atatürk, 20 Temmuz 1936’da Montreux Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalanmasından sonra Lozan’dan geriye kalan son mesele olan İskenderun sancağı meselesine yöneldi. Çünkü bu dönemde Türkiye dış politikada önceye nazaran rahat bir konuma ulaşmış, ayrıca Avrupa’daki gelişmeler de sancak meselesinin çözümü konusunda Türkiye için elverişli bir siyasî ortam hazırlamıştır.

1936 yılında Suriye’de Fransız mandasına karşı meydana gelen tepkiler üzerine 9 Eylül 1936’da, Suriye ile Fransa arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmanın 3. maddesiyle, İskenderun sancağı konusundaki Ankara İtilâfnâmesi’ni uygulama hakkı Suriye’ye bırakıldı (Gönlübol-Sar, 1996:127). Bu da sancağın haklarını tehlikeye düşürdü. Türkiye bu antlaşmaya tepki göstererek sancakta Türk yönetimi dışında bir rejim tanımayacağını ilan etti (Cumhuriyet 3 Ocak 1938; Ada, 2005:107; Pehlivanlı vd, 2001:48; Dilan, 1988:138; Sönmezoğlu, 2004:119). İsmet İnönü hükümeti, hemen Dışişleri Bakanlığını harekete geçirdi ve 26 Eylül 1936’da Bakan Tevfik Rüştü Aras, Milletler Cemiyeti’nde, sancak meselesi hakkında Fransa’ya ikili görüşme teklifinde bulundu (Oran, 2005:283).

Fransa ise bu konuda tek yetkilinin Suriye olduğunu belirterek bu görüşmelere Suriye hükümetinin de katılması gerektiğini bildirdi (Pehlivanlı vd, 2001:48). Ayrıca İsmet Paşa hükümetinin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Milletler Cemiyeti'nde, Türkiye'nin güneyinde yapılmakta olan değişikliklerden Türkiye'nin bilgilendirilmesini ve bu konuyla resmen ilgilenildiğinin mesajını iletti (Gönlübol-Sar, 1996:128; Melek, 1991:29). Bütün bunların yanında Türkiye, Fransa'nın Suriye ile yaptığı antlaşmanın bir benzerinin de sancak Türkleri ile yapılması gerektiğini belirtti (Akşin, 1991:187; Erkin, 1987:86; Kurat, 266).

Sancak meselesinin çözüme kavuşturulması ile ilgili bu çalışmalarla birlikte Türkiye, 9 Ekim 1936'da, Fransa'ya bir nota göndererek sancakla ilgili isteklerini bildirdi (Gönlübol-Sar, 1996:128; Mazıcı, 1996:87; Tünay, 1986:458). Hemen arkasından Cumhurbaşkanı Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açılış konuşmasında bu konuyu dile getirerek sancak meselesine verilen önemi ve bu konudaki kararlılığı bir kez daha ortaya koydu (Sönmezoğlu, 2004:120; Dilan, 1998:139; Sökmen, 1992:98). Cumhurbaşkanı, bu mesele üzerinde ciddiyetle durulmasını ve sancağın gerçek sahiplerinin Türkler olduğunu vurgulamıştır (TBMMZC: 4-7). Atatürk 2 Kasım 1936'da İstanbul'da bulunan İskenderun-Antakya Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adını Hatay Egemenlik Cemiyeti olarak değiştirdi (Sökmen, 1992:95-96).

Fransa, Türkiye'nin 9 Ekim tarihli notasına 10 Kasım 1936'da cevap vererek; İskenderun sancağına bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak demek olacağını, mandater devlet olarak buna yetkisinin bulunmadığını, sadece sancağın özerkliğinin korunup geliştirilebileceğini belirtti (Aydın Tarihi, Kasım 1936; Soyak, 2010:535). Bu ilk notalardan sonra da devam eden Fransa ve Türkiye arasındaki karşılıklı notalardan herhangi bir sonuç alınamadı. Fransa konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıyarak orada Türkiye ile uzlaşma yollarını aramayı kendi politikası için daha uygun gördü. Türkiye Fransa'nın teklifini 27 Kasım 1936'da, TBMM'de yapılan toplantıda görüşerek, sancak meselesindeki haklılığının verdiği güvenle tereddütsüz kabul etti (Armaoğlu, 1991:348-349; Sönmezoğlu, 2004:120; Soyak, 2010:541).

Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne 8 Aralık 1936'da müracaat ederek, İskenderun sancağı konusunda Türk-Fransız anlaşmazlığının, özgürlükleri tehdit altında bulunan sancak halkının güvenliği hakkında alınacak tedbirlerin 14 Aralık'ta olağanüstü bir toplantıda görüşülmesini talep etti (Pehlivanlı vd, 2001:52-53; Melek, 1991:35-36).

Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 14 Aralık'taki toplantısında Fransa ve Türkiye sancak konusundaki görüşlerini bildirdiler. Milletler Cemiyeti Konseyi görüşmeler sonucunda sancağa, İsveçli Sandler 'in raportörlüğünde üç kişilik bir gözlemci grubu göndermeye karar verdi. Gözlemci grup 31

Aralık 1936'da, sancağa ulaştı (Aydın Tarihi, Aralık 1936; Gönübol-Sar, 1996:129; Sönmezoğlu, 2004:122; Tekin, 2000:222).

Ayrıca Türk Dışişleri Bakanı Paris'e giderek Fransa Dışişleri Bakanı ile ikili görüşmede bulundu ama bu görüşme sonuçsuz kaldı.

Atatürk, 7 Ocak 1937'de güneye doğru sivil ve askerî danışmanlarıyla bir seyahate çıktı (Armaoğlu, 1991:349; Soyak, 2010:573-576). Atatürk'ün seyahate çıkması Fransa'yı telaşlandırdı ve Cenevre'de yeniden görüşmeler başladı. Taraflar hükümetlerinin görüşlerini tekrar eden konuşmalar yaptılar ve görüşmeler 26 Ocak'ta sona erdi. 27 Ocak'ta da Sandler Raporu, konseyde oy birliği ile kabul edildi (Aydın Tarihi, Ocak 1937; Sönmezoğlu, 2004:123; Dilan, 1998:140; Tekin, 2000:222; Mazıcı, 1996:88; Melek, 1991:37). Sandler raporuna Suriye ve Türkiye tepki gösterdi. Milletler Cemiyeti, Sandler raporuna uygun olarak beş kişilik bir uzmanlar komitesi oluşturdu. Komite sancağın statüsünü ve anayasasını hazırladı. hazırlanan metin 29 Mayıs 1937 'de konseyde oy birliği ile kabul edildi. Milletler Cemiyeti Konseyi'nin, sancakla ilgili oybirliği ile 29 Mayıs 1937'de kabul ettiği kararla; sancağa yeni bir statü ve anayasa verilmesini ile ilgili idi (Sönmezoğlu, 2004:124; Mazıcı, 1996:88; Melek, 1991:38, Soyak, 2010:608) Bu kararla İskenderun sancağına ayrı bir siyâsî varlık konumu verildi. Ayrıca bu anlaşmayla sancağın millî bütünlüğü garanti altına alınarak Türkiye-Suriye sınırı netleştirildi (Gönübol-Sar; 1996:131; Armaoğlu, 1991:349).

Fransa ve Türkiye arasında imzalanan 29 Mayıs tarihli antlaşma TBMM'de 12 Haziran 1937'de onaylandı. Ancak Başbakan İsmet İnönü Suriye'deki gelişmelerden duyduğu endişeleri dile getirdi (Oran, 2005:285).

2. CELAL BAYAR'IN BAŞBAKANLIĞA GETİRİLMESİ VE HATAY MESELESİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Atatürk'ün Hatay meselesindeki kararlı tutumu ve uyguladığı politika Başbakan İsmet İnönü ile fikir ayrılığına düşmesine sebep oldu. Celal Bayar ise Atatürk'ün bu konudaki politikasına tam destek veriyordu. Ayrıca Bayar'ın ekonomi alanındaki başarıları ve çalışmaları Atatürk tarafından takip ve takdir edilmekteydi (Şenşekerci, 2000:155). Bu durum İnönü'nün yerine Bayar'ın başbakanlığa atanmasındaki en önemli hususlardan biri oldu (Turan, 2000:120; Uyar, 1999:335). İsmet İnönü'nün başbakanlıktan ayrılması iki aşamalı oldu. İlk aşamada İnönü bir buçuk aylık bir izine ayrıldı ve yerine Celâl Bayar'ın vekâlet edeceği Anadolu Ajansı vasıtasıyla kamuoyuna duyuruldu. İnönü bir buçuk aylık izin süresinin dolmasını beklemeden istifa etti.

Celâl Bayar 25 Ekim 1937'de asaleten başbakanlığa ve vekâleten CHP genel başkanlığına atandı (Giritlioğlu, 1965:127; Karpas, 1996:76;

Mazıcı, 1996:41) ve 1 Kasım 1937'de göreve başladı (Sanal, 1995:25). Bayar hükümet programını mecliste açıklarken Atatürk'ün dış politikadaki; "yurtta sulh cihanda sulh" prensibinin kendi hükümetleri için de geçerli olduğunu belirterek bu konuda cumhurbaşkanı ile hem fikir olduklarını bir kez daha dile getirdi (Mazıcı, 1996:44).

Hatay meselesi Milletler Cemiyeti'ne götürülünce, cemiyet Hatay'a iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağlı özel bir statü verdi (Mazıcı, 1996:88).

Türkiye 3 Aralık 1937'de Fransa'ya bir nota verdi. 14 Aralık 1937'de Hatay meselesi dolayısıyla güney sınırında tedbir alındı ve akabinde meselenin halledilmesi için Ankara'da Fransa ile görüşmeler başladı (Cumhuriyet, 18 Aralık 1937). 19 Aralık 1937'de Suriye başbakanı Cemil Mürdüm yanında Suriye'nin tanınmış ailelerinden ve ülkede söz sahibi olan Emir Adil Aslan ile birlikte Türkiye'ye geldi (Cumhuriyet, 20 Aralık 1937). Mürdüm önce Başbakan Bayar ile daha sonra da Cumhurbaşkanı Atatürk ile Hatay meselesini görüşerek Türkiye'den ayrılmıştır (Cumhuriyet, 23 Aralık 1937; Şakir, 1952:147). Hatay meselesinin bir an önce çözüme kavuşturulması için çalışmalara hız verildi. 25 Aralık 1937'de Ankara'da, Gaziantep'in kurtuluş günü kutlandı. Bu kutlama Fransa'ya bir mesaj niteliğindeydi (Cumhuriyet, 26 Aralık 1937). 29 Aralık'ta da Türkiye, Fransa ile 1930'da imzalamış olduğu dostluk antlaşmasını iptal ettiğini Fransa'ya bildirdi (Soyal, 1988:92-93).

1938 yılı başından itibaren Avrupa'da uluslararası ilişkiler giderek gerginleşmeye özellikle de Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eden tutumları belirginleşmeye başlamıştı. Berlin-Roma mihverinin Avrupa'da ağırlığını gittikçe hissettirmesi, antirevizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyacını da arttırmıştı. Bu gergin durum karşısında Fransa, Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile ilişkilerini düzeltme ihtiyacı duydu. Dolayısıyla Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması, sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'nın daha esnek davranmaya başlamasında etkili oldu. Türk ve Fransız dışişleri bakanları 30 Ocak 1938'de Paris'te bir görüşme yaptı. Türk Dışişleri Bakanı fesh edilen antlaşmanın yerine yeni bir antlaşmanın yapılabileceğini ima etti. Ayrıca Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi 31 Ocak'ta seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar verdi ve seçim komitesi 7 Mart'ta gerekli düzenlemeleri tamamladı (Gönlübol-Sar, 1996:131). Milletler Cemiyeti'nin aldığı karar doğrultusunda sancakta Nisan ayında yapılması gereken seçimler 3 Mayıs 1938'de Milletler Cemiyeti seçim komisyonu gözetiminde başladı (Soyak, 2010:610-611). Seçimler esnasında Milletler Cemiyeti temsilcilerinin tavırları Türk-Fransız İlişkilerini yeniden gerginleştirdi (Aydın Tarihi, Mayıs 1938; Melek, 1991:44-45).

Bütün bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Atatürk, sağlığı oldukça bozuk olmasına rağmen Adana ve Mersin civarına resmî bir ziyarette bulundu. Ayrıca sınıra 30 bin kişilik bir kuvvet yığıldı. Başbakan Bayar verdiği bir direktifle, sınırdaki askerî birliklerin takviye edilerek Hatay sınırı üzerinde harekete hazır hale getirilmesini istedi.

15 Nisan 1938’de, Milletler Cemiyeti’nin aldığı karar gereğince Hatay’da seçim yapılacaktı. Fakat Fransa Hatay’da yaşayan Arapları, Türkler aleyhinde kışkırtmaya başladı. Bunun üzerine Celâl Bayar Hükümeti ve CHP grubu birer toplantı yaparak Türk topluluğu zararına hükümler içeren bu yönetmeliğe sancakta 1937 sözleşmeleriyle ortak sorumluluk üstlenmiş bir devlet olarak sert bir biçimde karşı çıktı. Hatay’ın antlaşmalardan doğan haklarının korunması için Fransa’ya nota verdi (Mazıcı, 1996:88-89). Ayrıca daha önce yapılmış Suriye ile Türkiye arasındaki dostluk antlaşması da fesh edildi.

16 Mayıs 1938’de, Bayar’ın başkanlığında yapılan Bakanlar Kurulu toplantısına Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak da katıldı (Cumhuriyet, 17 Mayıs 1938). Başbakan Bayar, 18 Mayıs’ta da CHP Meclis grubunu toplayarak Hatay meselesinde gelinen son durum hakkında bilgi verdi ve şunları söyledi;

“Türk lehine her tarafta verilen coşkuyu zor ve şiddetle durdurmak, Hatay halkını tehdit ve süngü altında kendi emellerine alet etmek için manda yönetiminin bilgi ve hoşgörüsüyle, Hatay’da Türklere yapılan kötü işleminden ve Hatay’da Türkler arasında bozgunculuk yaratabilmek için ortaya atılan türlü marifetten partiyi zamanında bilgilendirmeyi görev bildiğimi söylemekle birlikte olayların gelişmesi hakkında davasından emin olan insanlara uyumlu olmalarını salık veririm,” (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1938) diyerek sağduyulu hareket edilmesi gerektiğini vurguladı.

Bu arada Cumhurbaşkanı Atatürk, Hatay meselesinin çözümü için belirlediği politikasının bir parçası niteliğinde olan Mersin ziyaretini gerçekleştirdi ve burada askerî geçit töreni düzenlendi. Bu arada Avrupa’da Hatay meselesinin en kritik müzakereleri yapılmaktaydı. Atatürk Mersin’den Dolmabahçe sarayına döndü. Başbakan Bayar da Cumhurbaşkanı ile görüşmek için İstanbul’a gitti. 31 Mayıs’ta Bayar günün büyük bir bölümünü cumhurbaşkanının yanında geçirdi (Cumhuriyet, 1 Haziran 1938). Görüşmeler sonrasında alınan karar gereğince Hatay meselesini müzakere etmek için Orgeneral Asım Gündüz’ün başkanlığında bir heyet, Fransız heyeti ile görüşmeye gönderildi.

Başbakan Celâl Bayar, 5 Haziran’da Hatay’dan gelen Türk heyeti ile görüştü. 16 Haziran’da Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Savorana yatında gelişmelerle ilgili bir görüşme yaptılar. Başbakan Bayar Hatay meselesinin bir an önce çözüme

kavuşması için İstanbul'da kalarak cumhurbaşkanı ile görüşmelerde bulundu (Aydın Tarihi, Haziran 1938; Cumhuriyet, 20 Haziran 1938).

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün hastalığından dolayı Bakanlar Kurulu 20 Haziran 1938'de Savorana'da toplandı. Atatürk'ün başkanlığındaki bu toplantıya Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak da katıldı. Bakanlar kurulunun bu olağanüstü toplantısı dört buçuk saat sürdü. Toplantı sonunda Başbakan Bayar, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve bakanlar Ankara'ya hareket ettiler. Bu toplantıda Hatay meselesi ile ilgili oldukça önemli kararlar alındı. Gazetecilerin soruları üzerine Bayar; "Hatay meselesini sekiz on güne kadar iyi bir suretle halledeceğiz..." diyerek Türk ordusunun Hatay'a girebileceğinin mesajını verdi (Cumhuriyet, 21 Haziran 1938).

21 Haziran'da, Bayar hükümeti Milletler Cemiyeti'ne bir nota vererek, Hatay'a gönderilen komisyon ile her türlü münasebeti kestiğini bildirdi. Hükümet, Milletler Cemiyeti'nin kendi tüzüğünde olan tarafsızlık ilkesini çiğnediğini beyan etti. Böyle oldukça sert bir tavır takınılmasının gerekçesi ise Hatay'daki Türklere ağır baskı ve saldırıların yapılması, mallarının yağma edilmesi olmuştur. Aynı gün Başbakan Bayar CHP meclis grubunda da bir konuşma yaparak Hatay meselesinin son safhalarını anlattı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her yıl Haziran ayı sonunda tatile girdiğini belirterek, o hafta içinde Hatay meselesi hakkında kat'i beyanatta bulunabilecek vaziyette olmazsa, meselenin gelişimine göre, Fransa ile aramızda mevcut antlaşmaları yürürlükten kaldırmak ve durumun gerektirdiği tedbirleri almak hususunda TBMM'den güvenoyu isteyeceğini belirtti (Cumhuriyet, 22 Haziran 1938).

Başbakan Bayar, bu söylemi ile her an savaş kararı alınabileceğini ima etmiştir. 23 Haziran'dan itibaren de Hatay'a askerî harekât için hazırlanılmaya başlanmıştır.

Başbakan Bayar, 29 Haziran 1938'de, TBMM'de Hatay meselesi hakkında yaptığı konuşmada;

"Hatay her şeyden evvel tekrar ederim ki Türk'tür. Ve Hatay, ekseriyetler kültürü ile Türk kalacaktır. Hatay daha millî müdafaa ve mücadele esnasında bizimle yan yana, omuz omuza, istiklâlî için mücadele ve mücadele etmiş bir vatan parçasıdır... Böyle bir halkı bırakamayız. Bu Türkiye'nin ancak yapamayacağı bir iştir. Biz meseleyi, dostâne bir şekilde halletmek prensibinden ilham alarak, Antakya'daki heyetimize, son talimatı vermiş bulunuyoruz. Diğer taraf da aynı ilham ve prensiple hareket ettikleri takdirde bu davanın, yani askerî müzakerenin, iyi bir suretle biteceğini ümit etmek caizdir. Hatay davamızın mesut bir tarzda halledilmesi ve Fransızlarla çok çetin bir imtihan geçirmekte olan dostluğumuzun mahfuz kalması için - ki bunu her iki taraf da istemektedir- askerî müzakerelerin evvel emirde itilaf

ile neticelenmesini zaruri addetmekteyiz... Eğer davamızı dostâne bir şekilde halletmek imkânı bulursak herkesten evvel biz sevineceğiz. Şurası muhakkaktır ki, Hatay'ı Türk ekseriyet içerisinde bir hükümet kurmuş ve Türk kültürü ile idare olunur bir halde görmekle hallolunabilir,” diyerek Hatay meselesinin çözüme kavuşturulması için de TBMM'den her türlü tedbiri alabilmek konusunda yetki ve güvenoyu istemiştir (Şakir, 1952:152; Soyak, 2010:614). Celâl Bayar, Hatay meselesinin bir an önce çözüme kavuşturulabilmesi için kişisel girişim ve katkılarını da dahil etmeyi ihmal etmemiştir.

Türk Hükümeti'nin kararlı tutumu sonucunda 1 Temmuz 1938'de Türk-Fransız Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Türkiye, Hatay'da askerî güvenlik tedbirleri alma hakkını elde etmiştir (Atatürk'ün Milli Dış Politikası, 1981:626-627). Bu antlaşmanın hemen arkasından 3 Temmuz 1938'de Hatay'da General Asım Gündüz ile Fransız General Huntziger arasında askerî antlaşma imzalandı (Aydın Tarihi, Temmuz 1939). Bu antlaşmayla Hatay'ın toprak bütünlüğü ile siyasî statüsünün iki devlet tarafından korunması, bu amaçla da her iki devletin Hatay'a askerî kuvvet göndermesi esası kabul ediliyordu.

Ayrıca aynı gün Fransa ile Türkiye arasında Türk –Fransız Dostluk Antlaşması da imzalandı. Antlaşmanın içeriği değerlendirildiğinde Fransa'nın Türk askerî kuvvetlerinin Hatay'a girmesine karşılık burayı Türkiye'nin ilhak etmesini önlemeye çalıştığını görmekteyiz. 4 Temmuz'da da Türk ordusu Hatay'a girdi (Armaoğlu, 1991:350; Mazıcı, 1996:89; Dilan, 1998:142; Melek, 1991:54-58).

Hatay'da yapılan seçimler sonucunda 2 Eylül 1938'de meclis toplanarak Tayfur Sökmen cumhurbaşkanlığına seçildi (Aydın Tarihi, Eylül 1938; Gönlübol-Sar, 1996:132-133). Hatay Meclisinin toplanması üzerine Atatürk, başbakana telgraf göndererek hükümetini bu konudaki başarısından dolayı tebrik etti:(Cumhuriyet , 4 Eylül 1938).

Başvekil Celâl Bayar-Ankara

“Bugün Hatay Millet Meclisi'nin açılma ve devlet reisi intihabı ve bu suretle Hatay Devleti'nin teessüs ettiğine hariciyeden verilen malumat üzerine muttali oldum. Cumhuriyet hükümetinin bu muvaffakiyetini tebrik ederim.”

K. Atatürk

Başbakan Bayar'ın Atatürk'ün telgrafına verdiği cevap şöyledir:(Cumhuriyet , 4 Eylül 1938).

“Yüksek sevk ve idarenizle büyük ulusumuzun bir hizmetinde ulu şefimizin iltifat ve kutlamalarına erişmek gibi bizim için düşünülebilen en büyük mutluluğa ulaştırdığınız Cumhuriyet Hükümetinin, yürekten gelen

minnet ve şükranlarını arzeder, sonsuz bağlılıklarım ile en derin saygılarımın lütfen kabul buyrulmasını istirham ederim.”

Celâl Bayar

Başbakan Bayar, 16 Eylül 1938’de Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın da katıldığı Bakanlar Kurulunu toplayarak Hatay’a hareket edecek özel birliklerden oluşan askerler ve sayıları ile ilgili bir karar alındı. Ulaşımın sağlanması için de Ekim ayında, Etrüks vapuru hükümet tarafından Hatay hattına tahsis edildi (Oran, 2005:288).

Cumhurbaşkanı Atatürk rahatsız olduğu için kendisi tarafından hazırlatılan TBMM’nin açılış konuşmasını Başbakan Celâl Bayar yaptı. Atatürk bu son TBMM açılış konuşmasında da yine Hatay meselesinin çözüme kavuşturulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi (Sökmen, 1992:109). Eylül 1938’de bağımsız olan Hatay devleti bir yıl kadar sonra 29 Haziran 1939’da yapılan son toplantıda oybirliği ile Türkiye’ye katılma kararı aldı. (Aydın Tarihi, Haziran 1939). Türkiye, 7 Temmuz 1939 ‘da çıkarılan bir kanunla Hatay’ın topraklarına katılmasını kesinleştirdi. Fransız kuvvetleri de Hatay’ı terk etti.

SONUÇ

Türkiye Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan ancak Lozan ‘da çözüme ulaştıramadığı Hatay meselesini Milletler Cemiyeti bünyesinde görüştü. II. Dünya Savaşı öncesinde batılı devletlerin kendi güvenlikleri için Türkiye ‘ye duyduğu gereksinimi oldukça iyi değerlendirdi.

Türkiye uluslararası hukuk yolu ile hak arama ve elde etme tecrübesini Hatay konusunda çok iyi değerlendirdi. Bu dönemde henüz genç bir devlet olmasına rağmen millî menfaatlerini uluslararası hukuk yolu ve barışçı yollarla çözüme yoluna gitti. Ayrıca Türkiye bu konudaki kararlı tavrı ve Avrupa konjonktüründeki hızlı değişimler, Fransa’nın başlangıçtaki politikasından uzaklaşıp uzlaşmacı bir tavır içerisine girmesinde etkili oldu. Türkiye’nin Hatay meselesinin çözümünde gösterdiği kararlı tutumu uluslararası ilişkilerde nüfuzunu ve itibarını da arttırdı.

KAYNAKÇA

- ADA, Serhan (2005), *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- AKŞİN, Abdülhat (1991), *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: TTK.
- ARMAOĞLU, Fahir (1991), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- BOZDAĞ, İsmet (1986), *Celâl Bayar*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- DİLAN, Hasan Berke (1998), *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ERKİN, Feridun Cemal (1987), *Dış İşlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, Cilt: I, Ankara: TTK.
- GÖNLÜBOL, Mehmet-Cem SAR (1996), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GİRİTLİOĞLU, Fahir (1965), *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara:
- KARPAT, Kemal (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Afa Yayınları.
- KURAT, Yuluğ Tekin, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası, 1923-1973", *Belleten*, Cilt: XXXIX, Sayı: 154, s. 265-285.
- MAZICI, Nurşen (1996), *Celâl Bayar Başbakanlık Dönemi 1937-1939*, İstanbul: Der Yayınları.
- MELEK, Abdurrahman (1991), *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, Ankara: TTK.
- ORAN, Baskın (2005), *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZTÜRK, Kazım (1981), *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlardaki Konuşmaları*, Cilt: I, Ankara.
- PEHLİVANLI, Hamit-Yusuf SARINAY-Hüsametdin YILDIRIM (2001), *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Ankara: Asam Yayınları.
- SANAL, Türker (1995), *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, Ankara.
- SOYAK, Hasan Rıza (2010), *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SOYSAL, İsmail, "Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1921-1984)", *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 188, Ankara 1984, s. 959-1044.
- SOYSAL, İsmail, "Hatay Sorunu ve Türk Fransız İlişkileri (1936 -1936)", *Belleten*, Cilt: XLIX, Sayı: 193, Ankara 1988, s. 70-110
- SÖKMEN, Tayfur (1992), *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara: TTK.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2004), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.
- ŞAKİR, Ziya (1952), *Celâl Bayar Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- ŞENŞEKERCİ, Erkan (2000), *Türk Devriminde Celâl Bayar (1918-1960)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem V, Cilt: XIII.
- TEKİN, Mehmet (2000), *Hatay Tarihi*, Ankara.

- TUNÇAY, Mete (1976), “Hatay Sorunu ve TBMM”, *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976*, Ankara, s. 249-282.
- TURAN, Şerafettin (2000), *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- TÜNAY, Bekir (1986), “Atatürk ve Hatay”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 5, s. 449-461.
- UYAR, Hakkı (1999), *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut Kitaplar.
- Aydın Tarihi*, Kasım 1936.
- Aydın Tarihi*, Aralık 1936.
- Aydın Tarihi*, Ocak 1937.
- Aydın Tarihi*, Mayıs 1938.
- Aydın Tarihi*, Haziran 1938.
- Aydın Tarihi*, Eylül 1938.
- Aydın Tarihi*, Haziran 1939.
- Aydın Tarihi*, Temmuz 1939.
- Aydın Tarihi*, Temmuz 1939.
- Cumhuriyet, 18 Aralık 1937.
- Cumhuriyet, 20 Aralık 1937.
- Cumhuriyet, 23 Aralık 1937.
- Cumhuriyet, 3 Ocak 1938.
- Cumhuriyet, 17 Mayıs 1938.
- Cumhuriyet, 19 Mayıs 1938.
- Cumhuriyet, 1 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 20 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 21 Haziran 1938 .
- Cumhuriyet, 22 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 4 Eylül 1938.

